

Vloga Radgone in Petra Dajnka pri jezikovno-kulturnem povezovanju »ogrskih« in »avstrijskih Slovencev«

Franci Just

Srednja poklicna in tehniška šola Murska Sobota, Šolsko naselje 12,
9000 Murska Sobota, franci.just@guest.arnes.si

Radgona je v 19. stoletju kot gospodarsko, kulturno in jezikovno stičišče pomembno povezovala Slovence v ogrskih županijah in avstrijskih deželah. V razpravi analiziram Dajnkov pogled na prekmurski jezik, ugotavljam njegov slovstveni vpliv na prekmurske pisce ter predstavljam posredniško vlogo radgonskih knjigovozov in duhovnikov, ki so narodno, kulturno in jezikovno povezovali Slovence na obeh straneh Mure.

Ključne besede: Peter Dajnko, Alois Weitzinger, Radgona, Prlekija, Prekmurje, jezikovni stiki

Im 19. Jahrhundert fungierte Radgona als eine bedeutende wirtschaftliche, kulturelle und sprachliche Nahtstelle zwischen den Slowenen aus ungarischen und österreichischen Ländern. Im Beitrag werden Dajnkos Perspektive auf die Prekmurje-Sprache analysiert und sein literarischer Einfluss auf dortige Autoren diskutiert. Darüber hinaus wird die Vermittlerrolle der Radgoner Buchbinder und Priester vorgestellt, welche die Slowenen auf beiden Seiten der Mur national, kulturell und sprachlich verbanden.

Schlüsselwörter: Peter Dajnko, Alois Weitzinger, Radgona, Prlekija, Prekmurje, Sprachkontakte

Dajnko o »ogrskih« Slovincih in njihovem jeziku

Pri prebiranju Küzmiča in poslušanju prekmurskih Slovencev¹ je Dajnko opazil sorodnost med prekmurskim in njegovim slovenskogoriškim narečjem, med že izoblikovanim prekmurskim knjižnim jezikom in nastajajočim vzhodnoštajerskim knjižnim jezikom, ki je »v razsvetljenskem jezikovnem programu P. Dajnka in njegovih somišljenikov v 20. in 30. letih 19. stoletja [...] prerastel pokrajinskost in se razvil v kultiviran knjižni jezik« (Jesenšek 1998: 95). Podobnost se mu je zdela dovoljšna, da je v uvodu v svojo slovnico *Lehrbuch der windischen*

¹ V Radgono so najpogosteje prihajali ob semanjih dneh ((Hofrichter 1842: 109) in na tedenske tržnice ob sredah ter petkih (Haberl Zemljič 2012: 35), ali so bili dninarji pri tamkajšnjih posestnikih (Zver 2023: 114).

Sprache del prekmurskih Slovencev, ki jih sam nekoliko nenavadno imenuje »slovenski Madžari«, pritegnil v območje vzhodnoštajerskega knjižnega jezika:

Um denjenigen Slawenfreunden, die sich seit mehreren Jahren her eine möglichst kurze, dabey doch vollkommene, deutliche, der Steiresichen Mundarte true Sprachlehre zur Hand wünschen, zum Theil wenigstens zu entsprechen, war es mir anders nicht leicht thunlich, diese Arbeit zu beginnen, ohne vorher das Gebieth dieses Dialectes so zu bezeichnen, dass ich unsere östlichen Angränzer, die Windischen Ungarn aus der oberen Hälfte des Eisenburger Komitates zu unserem, die aus der unteren Hälfte desselben aber zum Kroatischen [...] Dialecte gerechnet habe. (Dajnko 1824: III-IV)²

Dajnkova formulacija je pomanjkljiva v več pogledih. Presenetljivo nenatančen je v opredelitvi območja, kjer naj bi živeli ogrski Slovenci: navaja le Železno županijo, ne omenja pa Zalske županije, koder so prav tako prebivali prekmurski Slovenci, in tudi ne prekmurske izseljenske skupnosti na Šomodskem, ki je v njegovem času še ohranjala prekmursko slovensko etnično zavest.³

Nejasno je tudi, kaj točno pojmuje z zgornjo in spodnjo polovico Železne županije. Njen zgornji zahodni del so namreč takrat sestavljala okrožja Kőszeg, Német Újvár (Güssing) in Körmend, okrožje Totság (Slovenka krajina) z večinskim slovenskim prebivalstvom pa je tvorilo njeno zahodno spodnjo polovico.⁴ Verjetno Dajnko s spodnjo polovico Železne županije ni imel v mislih celotnega okrožja Totság, ampak njegov skrajni spodnji del, ozek pas severno in južno od črte Cankova-Murska Sobota-Moravske Toplice, torej območje ravenskega govora prekmurskega narečja. To območje je pripisal hrvaškemu jezikovnemu prostoru. Ker ni upošteval ogrskih Slovencev v Zalski županiji, kjer prevladuje prekmurski dólinski govor, je prekmursko narečje reducirail na gorički govor

² »Da bi vsaj deloma ustregel tistim slovanskim prijateljem, ki si že več let želijo čim krajšo, a hkrati popolno in jasno ter štajerskemu narečju zvesto slovnico, nisem mogel začeti tega dela, ne da bi prej opredelil območje tega dialekta, tako da sem naše vzhodne sosedje, ogrske Slovence iz zgornje polovice Železne županije, prištel k našemu dialektu, tiste iz spodnje polovice iste županije pa k hrvaškemu [...]« (prevod Franci Just)

³ V tem oziru sta bila verodostojnejša gornjeljužiški jezikoslovec in zgodovinar Karl Gottlob von Anton ter Jernej Kopitar, ki sta prva v tisku predstavila prekmurske Slovence in njihov jezik. Anton je leta 1797 v leipziškem literarnem časopisu *Allgemeiner litterarischer Anzeiger* objavil članek *Nachricht von einem kleinen Slawischen Volke* in v njem kot prvi predstavil prekmurske Slovence, ki živijo v Železni in Zalski županiji, poleg tega pa navede tudi šomodsko in šopronsko območje (Anton 1797: 830). Kopitar je leta 1810 v dunajskem časopisu *Vaterländische Blätter* v daljšem članku z naslovom *Patriotische Phantasien einen Slaven* predstavil razširjenost slovanskih jezikov in njihovo slovstvo ter pri tem upošteval tudi prekmurske Slovence in jih geografsko-upravno umestil v »zahodnoogrsko komitata med Muro in Rabo« (Kopitar 1810: 89–90).

⁴ Primer zemljevid *Vas Vármegye – Comitatus Castrieffereii 1801–1809* avtorja Jozsefa Kenedicsa in izdajatelja Demetra Göröga. <https://www.oldmapsonline.org/map/cuni/1142889>

današnjega severnega Prekmurja in Porabja, po njegovem »zgornje polovice Železne županije«. Tega pa je dialektološko neustrezno enotil s svojim slovenskgoriškim narečjem, pri tem pa v svoji slovnici, kot ugotavlja Štefan Barbarič, ni upošteval »diftongizacije, glasu ö, ne končniškega prehoda *h* v *j*« in tudi ne prekmurskih oblikoslovnih značilnosti (Barbarič 1966: 100).

Kljub navedenim pomanjkljivostim pa je imela Dajnkova dialektalna sicer neustrezna vključitev prekmurščine v območje vzhodnoštajerskega knjižnega jezika za tisti čas, ko širša slovenska javnost o ogrskih Slovencih ni vedela skoraj ničesar, pomembno sporočilo o njihovi jezikovni in etnični sorodnosti z »avstrijskimi Slovenci«. Narodno osveščanje slovenskega prebivalstva na vzhodnem Štajerskem, h kateremu je s svojo siceršnjo slovstveno dejavnostjo močno prispeval, je razširil še z zavestjo, da Slovenci živijo tudi v sosednji Ogrski.

Dajnkov vpliv na prekmurske pisce

Drugo vprašanje je, ali in koliko so Dajnkove knjige vplivale na prekmurske katoliške pisce, ki so od srede 19. stoletja naprej svoje duhovno oko vse bolj odpirali proti slovenskemu jezikovno-kulturnemu prostoru in so se pri lastnem besednem ustvarjanju zgledovali tudi pri slovenskih piscih in črpali iz njihovih knjig. Med temi sta se pri slovenskem slovstvu najbolj oplajala Jožef Košič in Jožef Borovnjak.

Znano je, da se je Košič pri pripravi svoje poučno-vzgojne knjige *Zobriszani Szloven i Szlovenka med Mürov i Rabov* zgledoval po Slomškovi knjižici *Blaze inu Nežica v nedeljskej šoli* (Novak 1976: 76), za njegovo zgodovinopisno knjigo *Zgodbe vogerszkoga králesztva* pa so mu bile zgled Krempljeve *Dogodivšine štajerske zemle* (Novak 1976: 76). Podobno se je Borovnjak zgledoval pri slovenskih avtorjih v cerkvenih pesmih, ki jih je dodal v svojih knjigah *Dühovna hrana* in *Szvėti Angel csuvar* ter v priredbah knjig Mikloša Küzmiča *Kniga molitvena* in *Krátka summa velikoga katekizmussa*. Za te Borovnjakove pesmi literarni zgodovinarji ugotavljajo, da so nekatere njegove lastne, nekatere pa priredbe oz. predelave slovenskih cerkvenih pesmi. Anton Trstenjak, ki je Borovnjaka obiskal in dobro poznal njegovo delo, npr. piše, da »popravlja stare molitvenike, uvaja v nje naše pesmi z našimi napevi« (Trstenjak 2006: 189), Janko Šlebinger za *Knigo molitveno* iz 1864 ugotavlja, da jo je Borovnjak »pomnožil (str. 293–419) s cerkvenimi pesmimi in križevim potom; nekaj pesmi je zložil sam, nekaj jih je prevzel iz slov. pesmaric« (Šlebinger 1925: 54). Vilko Novak se mu v tej oceni pridružuje in za *Knigo molitveno* 1864 pravi, da je Borovnjak v njej »dodal nekaj lastnih pesmi, nekaj pa jih je prevzel iz slovenskih pesmaric« (Novak 1976: 79). O konkretnih pesemskih predlogah ne pišejo, vodilo pri tej

oceni so jim bržkone bile jezikovne značilnosti (prevzete vzhodnoštajerske in osrednjeslovenske besede in oblike). Tudi France Kidrič glede predlog ni kaj bolj določen, razen da konkretno omeni Borovnjakovo pesmarico: »Poznejši pisatelji so si izposojali vsaj nekatere njegove cerkvenopesemske tekste, ki se nahajajo n. pr. v Rižnerjevi in Borovnjakovi pesmarici.« (Kidrič 1925: 115)

T. i. *Borovnjakova pesmarica* (Borovnjak 1858) je brezčrtni zvezek formata 12,2 x 19,2 cm s trdimi platnicami in debelejšimi, grobo granuliranimi listi, ki ga hrani Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota.⁵ Od marca do junija 1858 je Borovnjak vanj zapisoval duhovniške prihodke, od junija 1858 naprej, ko je prišel za župnika na Cankovo, pa mu je zvezek služil za zapisovanje različnih pesmi (Just 2008: 107).⁶ Poleg nekaj posvetnih jih je večina cerkvenih in razen prepisov posamičnih Borovnjakovih, Košičevih, Šbüllovih in Virkovih pesmi so vse ostale zapisi pesmi iz različnih slovenskih pesmaric, na kar kažejo njihove jezikovne značilnosti. Razen redkih izjem to niso dobesedni prepisi, ampak je Borovnjak pesemske predloge pri prepisovanju že prirejal, nato pa jih je med pripravo zgoraj omenjenih Küzmičevih in svojih knjig še dodatno predelal ter jezikovno približal svojim prekmurkim naslovnikom. Zvezek mu je bil torej vmesna postaja med pesemsko predlogo, ki jo je vanj zapisal in pri tem že nekoliko priredil, ter njeno končno podobo v natisnjenih knjigah. Samo v treh primerih je Borovnjak v pesmarici zapisal avtorja pesemske predloge: pod pesmijo *Slavospev o rojstnem godu* je zapisan »Joži Virk«⁷, pod pesmi *Božična* in *Božična e*) je pripisal »Praprotnik«⁸. Brez tega pripisa je pesem *Božična d*), ki pa je tudi Praprotnikova.⁹ Sicer pa za večino pesmi ni mogoče ugotoviti predlog, razen za naslednji dve: pesem *Kmetiski stan* je skoraj dobesedni – z majhnimi odstopanji – prepis pesmi *Kmetiški stan* iz knjige Matije Ahacla Koroške in

⁵ V Borovnjakovi zapuščini je ostala še ena rokopisna pesmarica, ki jo je naslovil *Popevke Cirkvene i Poszvetne* (Krajnc-Vrečko 2008: 125–131).

⁶ Na straneh *sprednjega dela*, ki niso oštevilčene, začetnim vpisom prihodkov (1–5) sledi 31 pesmi (7–53), v *odzadnjem delu* zvezka je na prvih 35 oštevilčenih straneh 23 pesmi, na preostalih neoštevilčenih pa 22 pesmi (36–69).

⁷ Jožef Virk (1810–1880), slovenski duhovnik in pesnik, je spadal v Slomškov literarni krog. Pisal je posvetne in nabožne pesmi ter prigodnice. Zaradi vznesenih domoljubnih tonov, spretno verzifikacije, izrazne preprostosti in spevnosti so bile njegove pesmi priljubljene v času taborskega gibanja, kar nekaj jih je ponarodelih, še več uglasbenih. *Slavospev o rojstnem godu*, ki je nagovor na »Jožefa blagega« in ki izpostavlja njegovo slovensko usmerjenost (»sin slovenski«) je Borovnjakov zapis napitnice, ki mu jo je posvetil Virk.

⁸ Borovnjakova *Božična* je prepis Praprotnikove *Božične I* (Prapotnik 1856: 1–3), *Božična e*) pa prepis Praprotnikove *Božične IV* (Praprotnik 1856: 11–13).

⁹ Gre za prepis Praprotnikove *Božične II* (Praprotnik 1856: 4–6).

štajerske pesmi (Ahacel 1855: 52–59),¹⁰ pesem *Žlatna vinska kaplica* je rahlo (v posameznih besedah) prirejena *Napitnica* Valentina Orožna (Orožen 1879: 35–36).

Kidrič (1925: 115) je opozoril na Dajnkove sledi v Borovnjakovi pesmarici. Nekatere pesmi imajo prepoznavne vzhodnoštajerske jezikovne značilnosti in po dikciji, besedišču ter sintaksi spominjajo na Dajnka.

(1) Raba oziralnega zaimka *ki* v funkciji kazalnega zaimka:

Ki te nej ljubil tak močno / Serca veselje ti sladko. (Borovnjak 1858: odzadnji del 37 – O! Jezus)

Ki v grehah so preminuli, / Na veke do pogubljeni. (Dajnko 1826: 254)

(2) Uporaba predloga *krež* namesto *prejk*:

Sveta sveta krež vse sveta / Jezušova rešna kri / k-našemi zveličanji. (Borovnjak 1858: odzadnji del 50 – Blagoslov)

Sveti, Sveti, Sveti / Sveti krež vse Sveti / Je Jezus Kristuš večno nam. (Dajnko 1826: 121).

(3) Veznik *no* namesto *ino/i*:

Zdaj se tega vživamo / Naj ti čast no hvala bo. (Borovnjak 1858: odzadnji del 38 – Po sv. obhajili)

Radi čujte no žalujte / Dnes po glasi pesme moje. (Borovnjak 1858: odzadnji del 44 – Pesem od Lone Kovačove)

Molmo tiho no na glás / Pejmo radi vsaki čas. (Dajnko 1826: 130)

Ti boš v' teli popriela, / No narodil de se Sin. (Dajnko 1826: 132).

(4) Nikalna oblika pomožnega glagola biti *ne* za knj. *ni* in prekm. *nej*:

Tak sladka ne nobena stvar / Ne tolko drag' nikakši dar. (Borovnjak 1858: odzadnji del 37 – O! Jezus)

Bodi tauženkrat češena / Mati božje milosti / Tako smilna ne objena. (Borovnjak 1858: odzadnji del 55 – Od serca Marie)

No je prilik ne zamüdil / Grešne zvati v' Božji stan. (Dajnko 1826: 150).

¹⁰ Pesem je v oklepaju takoj za naslovom označena kot »Štajerska«, na koncu pa je zapis »Iz stare predelana«. Gre seveda za predelavo znane Volkmerjeve *Perve pesmi od kmestva* iz njegove knjižice *Hvala kmetizhkega stana ino tobazhie trave v- dveh pesmah sapojena v- leti 1807*.

Naštete in druge vzhodnoštajerske jezikovne posebnosti niso značilne samo za Dajnka. Pesmi v Borovnjakovi pesmarici so vsebinsko tako predelane, da jim v Dajnkovih knjigah *Sto cirkvenih ino drugih pobožnih pesmi* (1826) ter *Jezus, Maria ino Jožef* (1856) ni mogoče najti konkretne pesemske predloge. Razen ene pesmi: nedvomno je Borovnjakova *Pesem v čast sv. Jožefi* (Borovnjak 1858: sprednji del 12–14) priredba Dajnkove *Pesmi na čast svetemi Jožefi* (Dajnko 1856: 144–145).

Pesem na čast svetemi Jožefi
(Dajnko 1856: 144–145)

1. Sveti Jožef, Jezušov Rednik!
Vareh cele štajerske dežele!
Bodi z' Bogom rad naš Pomočnik,
K dobrim delam pelaj nas veséle;
Vuči nas, naj Boga spóznamo,
Ga z molitvijo, ljubavjo častimo,
Njemi služimo s' pokornostjo,
Ino vsi zveličanje dobimo.
2. Sveti Jožef, pun nedužnosti,
V svetem pismi mož pravičen zvani!
Tak, kak bela lelja v' cvetenji,
Čistosti si pun imenuvani.
O, pomagaj z' Bogom tudi nam,
Naj nedužno, čisto vsi živimo,
Naj smo dani le Pravičnostam,
Naj se nikak gde ne zagrešimo.
3. Sveti Jožef, dober zaročnik!
Si Mariji Tvoji zaročnici,
No kak dober mož no oskerbnik
Se nam kažeš k' Mariji Divici;
O, bi tudi verni zakonci
V' svojem stani tak živéli,
Té bi v' svojem hižnem zakoni
Velko srečo no veselje meli.

Pesem v čast sv. Jožefi
(Borovnjak 1858: sprednji del 12–14)

1. Sveti Jožef si Jezušov rednik
Bodi za Bogom rad naš pomočnik
Cejele te fare si čuvar
Z serca ti pojemo pesme dar.
2. Sveti Jožef si pun nedužnosti
Kak bejla lelja v svojem cvetenji
V pismi mož pravičen zvani
Čistosti pun si imenovani
3. Sveti Jožef predober zaročnik
No kak dober mož no oskrbnik
Si Marii zaročeni
K nam se kažeš prelübleni

4. Svet Jožef! Troštar v' žalostah
Si Mariji bil na vsakem poti,
No po božjih ópominjanjah
Zvesto prišel njej s' pomočjo proti;
O, potroštaj vseli tudi nas,
Gda se znajdemo v' skušavah,
Na pomoč nam bodi vsaki čas,
Gda smo vlovleni v težavah.

5. Sveti Jožef! Velko skerb si Ti
Kazal tudi k' Božjemi Deteti,
Zato starši k' svoji deci si
Majo s' tebe lepi priklad vzéti;
O, bi starši, kak Ti Jezuš,
Svojo deco varvali, redili,
Te bi tudi deca njihova
Na pomoč jim bila rada v' sili.

6. O vsi starši, ino deca vsa!
Glejmo Jožefi ednáki biti,
No z' Marijo lubmo Jezuš,
Tak le zmoremo v' nebesa priti;
Jezuš, Jožef, no Maria nas
Varte vse na duši no na teli,
Pred zagrešenjom skos vsaki čas,
Naj nebésa z' vami bomo meli.

4. Sveti Jožef ti troštar v žalosti
Bio si Marii na vsakoj poti
Po božem opomin'vanji
S pomočjo prišo si proti.

5. Sveti Jožef veliko skrb si ti
Pokazao vsigdar mal'mi Jezuš
Zato star'si k svojoj deci
Moro s tebe peldo vzeti.

6. O vsi starši ino deca vsa
Z devico Mario lüb'mo Jezuš,
Jožefi enaki biti
Da b'mo mogli v nebo priti.

7. Jezus Jožef no Maria nas
Od pregrehšenja čuvaj vsaki čas
Varte nam dūšo i telo
Da mi vsi v nebo pridemo.

Gre za zanimiv primer pesemske adaptacije. Borovnjak je Dajnkovo pesem pre-delal na vsebinski, jezikovno-slogovni in verzno-kitični ravni. Dajnkove osem-vrstične kitice je skrajšal v štirivrstičnice, tako da je opustil njihov drugi del, v katerem je Dajnko v zanj značilnem poučnem nagnjenju ravnanje in lastnosti sv. Jožefa priporočal kot zgled delovanja v vsakdanjem življenju. Le drugi del zadnje kitice Dajnkove pesmi je Borovnjak prevzel in jo dodal na koncu kot samostojno kitico. Dajnko je v precejšnji meri uresničil metrični vzorec, v katerem se regularno izmenjujeta trohejski deveterec in trohejski deseterec po shemi prestopnega rimanja ababcded z moško rimo v lihih (kdaj pa kdaj si je pomagal tudi s t. i. raznonaglasno/atonično rimo tipa nam–pravičnostam) in žensko rimo

v sodih verzih. Borovnjak je šele usvajal principe zlogovnonaglasnega verza,¹¹ zato neregularno izmenjujoči se osmerci, deveterci in deseterci v njegovih štiri-vrstičnicah še niso metrično dosledni, ampak kažejo metrično-ritmično tendenco k trohejskemu verzu. V oblikovanju verzni izglasij se je odločil za parno zaporedno rimo aabb, zato je zamenjal vrstni red nekaterih Dajnkovih verzov.¹² Sicer pa je tu in tam tudi nadomestil kakšno Dajnkovo besedo (*štajerske dežele* > *fare*, *vareh* > *čuvár*, *priklad* > *pelda*, *nebesa* > *nebo*) in samostalniško zvezo preoblikoval v stavek (*Sveti Jožef, Jezušov rednik* > *Sveti Jožef si Jezušov rednik*, *Sveti Jožef, pun nedužnosti* > *Sveti Jožef si pun nedužnosti*).

Dajnko ni imel tako pomembne vloge pri povezovanju Slovencev na levi in desni strani Mure kot njegovi duhovniški nasledniki v radgonski mestni župniji in pri sv. Petru ter radgonski »knjigárji«. Sledovi njegovega vpliva so opazni v Borovnjakovi pesmarici, ne ravno posrečeno pa je nakazal jezikovno sorodnost »ogrskih« in »avstrijskih« Slovencev na vzhodnem Štajerskem.

Posredniška in povezovalna vloga radgonskih knjigovezov in knjigotržcev

V prvi polovici 19. stoletja tiskarjev in knjigovezov v Murski Soboti še ni bilo in knjige so tako evangeličanom kot katoličanom tiskali in izdajali v precej oddaljenih krajih Šopron (János József Sziess/Anton Josef Siess), Kőrmend (Ferenz Udvary), Sombotel (škofijska tiskarna), Magyaróvár (Sándor Cséh) in Budimpešta (Atheneum idr.). Ko pa je leta 1810 Alois Weitzinger v Radgoni kupil knjigoveško delavnico in postal mestni knjigovez, se je položaj bistveno spremenil. Radgona je zaradi geografske bližine postala za izdajatelje prekmurskih katoliških knjig nova in odtlej najpomembnejša tiskarsko-založniška in knjigotrška lokacija.

Weitzingerjeva knjigoveška, založniška in knjigotrška dejavnost

Alois Weitzinger je v seznamih predplačnikov in prednaročnikov knjig ter v časopisnih oglasih navajal kot »Buchbinder in Radkersburg« in »bürgelicher Buchbinder in Radkersburg«.¹³ Knjigovezi v tistem času niso bili samo izvajalci

¹¹ V drugi polovici 19. stoletja so prekmurski avtorji postopoma opuščali stari zlogovni verz in v svoje pesnjenje uvajali blagozvočnejši zlogovnonaglasni verz, ki je bil tedaj v slovenski poeziji že uveljavljen.

¹² Tudi Borovnjak je mestoma uporabil atonično rimo, sicer pa je verzne konce zvočno skrbno oblikoval in je zaradi rime (*čuvár–dar*) v prvi kitici dodal samostojen zadnji verz.

¹³ Pri Tschinkowitzu (1827: IV) je Weitzinger v seznamu predplačnikov (Pränumeranten-Verzeichniss) naveden kot »Weitzinger Aloys, Buchbinder in Radkersburg«, med prednaročniki

zaključne faze tiskanja knjig, ampak pogosto tudi njihovi izdajatelji, založniki in prodajalci (Brumen 1971: 105). To velja tudi za Weitzingerja in njegova založniška vloga je v strokovni literaturi večkrat omenjena. Kidrič (1925: 112) piše, da je Dajnku knjige »založil Alojz Weitzinger v Radgoni, kar je mnogo pripomoglo k njih hitremu razširjenju«. Fran Kovačič v spominih na potovanje po Prekmurju navaja, da Borovnjakove knjige »izdaja radgonski knjižar Weitzinger v dolgih ulicah št. 18–19, ki ima pri teh knjigah obilo dobička, ker Borovnjak ne zahteva honorarja; on samo pravi: 'Moram pa nekaj dati svojim ljudem' in to mu je najljubše plačilo, da ljudje imajo kaj brati« (Škafar: 1970b: 346). Novak (1976: 79) prav tako navaja, da je ponatise knjig Mikloša Küzmiča »zalagal radgonski knjižar Weitzinger«. Po očetovi smrti je njegovo večopravilno knjižno dejavnost nadaljeval sin Johann Albert Weitzinger in jo, kot kažejo takratni imeniki dejavnosti in obrti, postopoma razširil še na trgovanje z umetninami in muzikalijami.¹⁴ Sicer pa je življenjska in poslovna pot Aloisa Weitzingerja in njegovega sina Johanna Alberta jedrnatopovzeta v članku *Ein seltsames Jubiläum* (GT 1894: 5). Povod za zapis je bila 50. obletnica poslovanja Johanna Alberta Weitzingerja. Članek navaja, da je Alois Weitzinger 1. januarja 1810 kupil v Radgoni knjigoveznico, ki je v mestu delovala od leta 1620, in jo vodil do smrti leta 1844.¹⁵ Takrat jo je prevzel sin Johann Albert Weitzinger in dejavnost razširil, tako da je odprl knjigarno in trgovino z umetninami ter muzikalijami, uredil pa je tudi obsežno izposojevalnico knjig.¹⁶

(Liste der Herren und Frauen Subscribenten) pri Schreinerju (1843: 31) kot »Alois Weizinger, bürgl. Buchbinder in Radkersburg« in med predplačniki (Verzeichniss der Herren Praenummeranten) pri Macherju (1846: I) kot »Weizinger, Buchbinder in Radkersburg«.

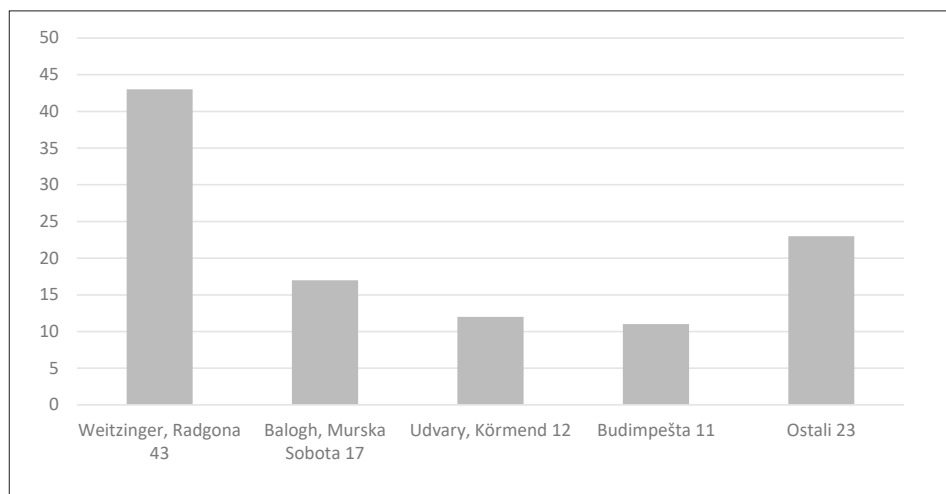
¹⁴ Johann Albert Weitzinger je sprva naveden kot »Buchbinder und Buchhandler Weitzinger J. A.« (Gottfried-Pernold 1854: 499), kasneje pa najpogosteje kot »Weitzinger J. A., Firm. Inh.: Johann Alois Weitzinger, Buch, Kunst- und Musikalien-händler, dann Buchbinder und Besitzer einer Buch- und Musikalienleihanstalt« (Kastner 1867: 649, 1868: 704, 1870: 415) in kot »Weitzinger, J. A., Buch-, Kunst- u. Musikh. in Radkersburg« (Schulz 1881: 401).

¹⁵ Po podatkih iz knjige umrlih (Matricula Online, Österreich, Steiermark, Rk. Diözese Graz-Seckau / Bad Radkersburg / Sterbebuch 7 1839–1858, str. 65–66, sign. 2027), ki je dostopna na spletni povezavi <https://data.matricula-online.eu/de/oesterreich/graz-seckau/bad-radkersburg/2027/?pg=34>, je Alois Weitzinger umrl 25. septembra 1844 v Radgoni.

¹⁶ J. A. Weitzinger se je leta 1890 poročil z Ido von Martina, hčerko pokojnega deželnega glavarja Bukovine dr. Vencelja viteza von Martina, kljub razliki v letih je bil njun zakon srečen (GT 1894: 5). Ida von Martina je bila nekaj časa guvernantka in nato ljubica grofa Leopolda Lužanskega, zemljiškega gospoda v čeških Chyšah, kjer je ustanovil lastno gledališče in nastopal v različnih gledališčih. Udejstvoval se je tudi politično in bil od 1887 do smrti 1891 poslanec v državnem zboru. Z Ido sta imela nezakonsko hčerko Zdenko, za katere skrbništvo sta se po poroki potegovala zakonca Ida in Albert Weitzinger. Skrbništva jima niso dodelili, menda zaradi Idine duševne nestabilnosti (Zemanová Urbanová 2021: 209). Tudi njuna zakonska

Alois in Johann Albert Weitzinger sta kot založnika in knjigotržca sodelovala v Dajnkovem obsežnem narodnoprernem in slovstvenem programu. Med letoma 1816 in 1856 sta (razen štirih) založila vse njegove knjige in njihove ponatise ter knjige njegovih somišljenikov Andreja Šerfa, Antona Laha, Martina Veršiča idr. – izdala sta trideset njihovih del v nakladi »nekaj deset tisoč izvodov knjig«, tj. nad 50.000 izvodov knjig, ki so bile natisnjene v dajnci (Rajh 1998: 13).

Enako veliko vlogo sta imela v prekmurskem katoliškem slovstvenem programu, ki se je osredotočil na oskrbo prekmurskega katoliškega občestva s temeljnimi verskimi in šolskimi knjigami. Alois Weitzinger je začel izdajati prekmurske knjige leta 1813, po letu 1844 je njegov sin Johann Albert to delo nadaljeval vse do leta 1898. V tem obdobju sta izdala triinštirideset prekmurskih katoliških knjig, med katerimi prevladujejo ponatise in priredbe verskih in šolskih knjig Mikloša Küzmiča, Jožefa Košiča in knjige Jožefa Borovnjaka ter njihovi ponatise. V navedenem obdobju je bilo vsega skupaj natisnjenih sto šest knjig prekmurskih katoliških piscev, všteti posvetne, kar pomeni, da sta Weitzingerja izdala 40,6 % vseh prekmurskih katoliških knjig. Lendavski knjigovez Balogh je v enakem obdobju izdal sedemnajst prekmurskih katoliških knjig, Udvary v Körmendu dvanajst, pri različnih založnikih v Budimpešti jih je izšlo enajst, pri ostalih pa skupno triindvajset (posamično po 10).

Slika 1: Založniki prekmurskih katoliških knjig v letih 1813–1898

sreča ni trajala dolgo, saj je Ida Maria Anna Weitzinger von Martina umrla 21. marca 1897, stara nepolnih 35 let.

Weitzingerja sta knjige najpogosteje tiskala v tiskarni Leykam v Gradcu, takrat najprodornejši in tehnološko najbolj opremljeni tiskarni na avstrijskem Štajerskem, ki je lahko naročila hitro in kakovostno izvršila.¹⁷ Tako sta zagotavljala sprotno in redno oskrbo prekmurskih katoliških cerkva, šol in vernikov s knjigami, katerih verski, jezikovno-kulturni, izobrazbeni in narodnostni pomen je v strokovni literaturi jasno in nedvoumno potrjen. Dobro razširjene knjige so med ljudmi uzaveščale normo prekmurskega knjižnega jezika (Jesenšek 2013: 50), s postopnim sprejemanjem nekaterih prvin knjižne slovenščine pa so jezikovno zbliževale »ogrške« in »avstrijske Slovence«.

Hkrati so se lahko prekmurski Slovenci z Weitzingerjevim posredništvom seznanili tudi s slovenskimi knjigami in periodičnimi tiski. V svoji knjigarni je imel namreč raznovrstne slovenske knjige in periodične tiske, ki so jim bile zaradi bližine Radgone lažje in hitreje dostopne. Iz oglasov različnih izdajateljev in založnikov, ki Weitzingerjevo knjigarno navajajo med prodajnimi mesti svojih knjig, je mogoče sklepati, da je bila njegova ponudba bogata in pestra. Zgolj dva primera. V Oglasniku št. 35 k 93. listu Bleiweisovih *Novic* 1854 je ljubljanski založnik Janez Giontini na strani 74 oglaševal svoj *Koledar za Slovence s podobami k poboljšanju katoliškega duha za navadno leto 1855*. V oglasu je navedeno, da se koledar dobi tudi »v Radgoni pri Weicinger-ju«. *Koledar Mohorjeve družbe za leto 1878* se je zaključil z oglasno stranjo za knjige Tiskarne družbe sv. Mohorja, na koncu oglasa pa so navedena prodajna mesta izven Celovca, kjer je mogoče knjige s seznama kupiti. Med njimi je tudi Weitzingerjeva knjigarna v Radgoni: »Vse te knjige imajo po omenjeni ceni na prodaj: v [...] Radgoni: Weitzinger«.

V prvi polovici 19. stoletja, ko širša slovenska javnost o prekmurskih Slovencih ni vedela skoraj ničesar, je bil Alois Weitzinger dragocen posrednik prekmurskih knjig v slovenski prostor in posredno tudi informacij o »ogrskih Slovencih«. Njegova lokacija mu je omogočala, da je lahko knjige lažje in hitreje posredoval zainteresiranim naslovnikom na Štajerskem in naprej na Kranjsko in Koroško. Tistim, ki jih niso kupovali in prebirali, pa so Weitzingerjevi oglasi za prekmurske knjige¹⁸ prenašali pomembno narodnostno sporočilo, da tudi na Ogrskem prebivajo Slovenci.¹⁹

¹⁷ Leta 1876 je imela tiskarna Leykam 240 zaposlenih, 8 ročnih in 14 hitrih tiskarskih strojev za knjigotisk, 15 ročnih in 2 hitra tiskarska stroja za litografski tisk ter 2 stroja za litje. Imeli so bogat nabor tiskarskih črk in stavce, ki so bili usposobljeni za pripravo knjig v različnih črkopisih. Podjetje je imelo v lasti tudi knjigarno in šest tovarn papirja.

¹⁸ V Dajnkovih in drugih knjigah jih je oglaševal kot »Kniga molitvena za Slovence zoseb na Vogerskem«, »Slovenski silabikar ali A, B, C za Slovence na Vogerskem« ipd.

¹⁹ Prvi Weitzingerjev časopisni oglas, v katerem sta omenjeni tudi dve prekmurski knjigi, je iz leta 1817. Objavljen je bil 9. junija v *Steiermärkische Intelligenzblätter zu Nro. 91 der Grätzer*

Semlitscheva tiskarsko-izdajateljska dejavnost

V zvezi z izdajanjem in tiskanjem prekmurskih knjig v Radgoni je treba omeniti še radgonskega tiskarja Franza Semlitscha. Ta je leta 1893 od Franza Fricka kupil podjetje, v sklopu katerega so bili tiskarna, knjigoveznica in trgovina s knjigami, papirjem in pisarniškim materialom. V izdajanje in tiskanje prekmurskih knjig se je vključil leta 1895 in do leta 1914 izdal enajst prekmurskih katoliških knjig. Vsi ostali tiskarji in založniki so v tem obdobju izdali štirideset prekmurskih katoliških knjig, tako da je bil Semlitschev delež 21,5-odstoten. Prekmurske knjige je tiskal in izdajal na prelomu 19. in 20. stoletja, ko je bila ponudba tiskarsko-knjigoveških storitev tudi v Prekmurju že obsežna in so bile vezi med »ogorskimi« in »avstrijskimi Slovenci« trdnjše in pogostejše kot v prvi polovici 19. stoletja, ko jih je vzpostavljal Alois Wetzinger.

Posredniško-povezovalna vloga radgonskih duhovnikov

Weitzingerjeva knjigarna v Radgoni je omogočala prekmurskim Slovencem hitrejši dostop do slovenskih knjig, še veliko aktivnejšo vlogo pri njihovem posredovanju v Prekmurje pa so imeli radgonski duhovniki kot poverjeniki knjig Mohorjeve družbe in Slovenske matice.

Zeitung in se glasi: »Slavenische Bücher zu haben in Radkersburg bey Alois Weitzinger, Buchbinder. [...] Slavenski silabikar, ali A, B, C za Slavence zoseb na Vogerskem. Kniga molitvena za Slavence zoseb na Vogerskem.« Isti dve knjigi Mikloša Küzmiča je Weitzinger dodal tudi v oglas, objavljen na koncu Dajnkove knjige *Evangeliumi na vse nedele ino svetke skos leto* (1817). V Dajnkovih knjigah *Svetega pisma zgodbe iz starega ino novega zakona* (1821), *Opravilo svete meše* (1824) in *Abecedna knjižica na hitro ino lahko podvučenje Slovenskega branja* (1833) pa identični oglasi vsebujejo tri Küzmičeve knjige: »Vedoč-danje. Polek totih knjig še so v' Radgoni, pri Alojzji Wajcingeri, knigári, tudi dobiti: [...] Küzmič, Evangelji na vse nedele ino svetke celega leta. 1821, Molitvena kniga za vsakega Kristjana. 1821, A, B, C za Slovence na Vogerskem«. Oglas v knjigi Martina Veršiča *Duhovni varuh za mladost* (1833) vsebuje pet Küzmičevih knjig in njihovi naslovi so edinkrat zapisani v izvorni ogrici (prekmurščini prilagojenem madžarskem črkopisu): »Zvezane knige za slovence na Vogerskem: Kratka summa velikoga katekizmus. 20 kr., Szveti Evanyeliomi na vse nedele in szvetesne dni i. t. d. 20 kr., Sztaroga i nouvoga testamentoma szvete historie kratka summa. 20 kr., Kniga molitvena. 20 kr. – 1 rajnš, Szlovenszki Silabikar. 6 kr.«

Posredniška vloga pri širitvi knjig Mohorjeve družbe

Po slabih dveh desetletjih, ko so med slovenske bralce prišle prve mohorjevke, so jih začeli prebirati tudi v Prekmurju. Sprva so jih naročali predvsem izobraženci, po vzpostavitvi poverjeniške mreže pa so se razširile med druge sloje prebivalstva. V letih 1870–1880 so župnišča dvaindvajsetih duhovnikov in domovanja petnajstih učiteljev (Šiftar 1970: 278) postala prve distribucijske enote za širjenje mohorjev v Prekmurju. V naslednjih desetletjih je število njihovih naročnikov hitro naraščalo in se je v dekanijah Lendava, Murska Sobota in Monošter gibalo takole: 2.471 naročnikov v letih 1891–1900, 2.823 v letih 1901–1910 in 1.469 v letih 1911–1918 (Škafar 1970a: 557). Knjige Mohorjeve družbe so med ogrske Slovence prihajale po različnih poteh, ena pomembnejših je vodila preko Radgone in tamkajšnjih župnišč. O tem pričajo sezname članov Družbe in njenih poverjenikov v *Koledarčku Družbe sv. Mohorja* in *Koledarju družbe sv. Mohorja*.

Do leta 1873 so v *Koledarčku Družbe sv. Mohorja* prekmurski »udje« zabeleženi v razdelku »Sekovska škofija« in so vodeni pri Radgoni kot »Dalje na Ogerskem«. Od 1867 do 1872 je bil za vse, radgonske in prekmurske naročnike, poverjenik Jakob Gomilšak, kaplan v Radgoni. Leta 1869 je pridobil prvega člana iz Prekmurja, to je bil Jožef Borovnjak s Cankove. Leta 1871 jih je bilo iz Prekmurja pet in naslednje leto osem, 1872. leta štirinajst članov. Leta 1873 se je *Koledarček* preimenoval v *Koledar družbe sv. Mohorja* in v seznamu članstva je bila uvedena kategorija »Sombotelska škofija na Ogerskem«. Zanj je bil do leta 1877 še naprej glavni poverjenik Jakob Gomilšak (1873–1877), za njim pa so bili za Sombotelsko škofijo višji poverjeniki – Vinko Škafar (2005: 178) jih imenuje nadpoverjeniki – radgonski kaplani Anton Muršec (1878–1888), Franc Hecl (1889–1890), Franc Šegula (1891) in Leopold Vozlič (1892–1899). Naraščanje števila prekmurskih članov prikazuje razpredelnica 1.

Razpredelnica 1: Število prekmurskih članov Mohorjeve družbe pod poverjeništvom radgonskih duhovnikov

Viški poverjenik	Leto	Število članov iz Prekmurja
Jakob Gomilšak, kaplan v Rdg.	1873	13
	1877	90
Anton Muršec, kaplan v Rdg.	1878	101
	1888	138

Franc Hecl, kaplan v Rdg.	1889	141
	1890	131
Franc Šegula, kaplan v Rdg.	1891	124
	1892	158
Leopold Vozlič, kaplan v Rdg.	1899	312

Šlo je za uspeh radgonskega ‘distribucijskega centra’ in prekmurskih poverjenikov, ki so prihajali po mohorjevke v radgonsko župnišče in jih nato razpečevali naprej.

Ivan Škafar se spominja:

Marjeta Novak, mati univ. profesorja dr. Vilka Novaka, rojena Baša, mi je pripovedovala, da je njen oče Jožef – bil je poverjenik tudi v času, ko je Kovačič obiskal Prekmurje – z vozom šel vsako leto v Radgono po Mohorjeve knjige za beltinsko župnijo na dan sv. Leopolda, to je 15. novembra. Na ta dan je bil sejem v Radgoni. Tja so prihajali po Mohorjeve knjige tudi drugi poverjeniki iz Prekmurja. (Škafar 1970b: 350)

Ivan Škafar navaja tudi časopisno poročilo o prvem slovenskem katoliškem shodu v Ljubljani 30. avgusta 1892, na katerem je Franc Šegula, malo pred tem še kaplan v Radgoni in tam višji poverjenik za knjige Mohorjeve družbe, govoril o kritičnih narodnostnih razmerah v Prekmurju. Poročevalec je takole povzel njegove besede:

Pa še na druge zapuščene Slovence hoče govornik opozoriti, in ti so Medmurci [pravilno Prekmurci, op. p.], ki že umirajo. Kako prežalostna je njih usoda, kaže to: ko je govornik služboval v Radgoni, prihajali so ljudje po noči k njemu vpisovat se v družbo sv. Mohorja in istotako po noči nosili so knjige v vrečah na svoj dom, da ljudje – nasprotniki – ne izvedo, da kupujejo in dobivajo slovenske knjige. (I. Škafar 1970b: 350)

Šegulova izjava potrjuje pomembno vlogo radgonskih duhovnikov pri posredovanju knjig Mohorjeve družbe prekmurskim Slovencem in kaže, da so mohorjevke in njihovi razširjevalci na vseh ravneh poleg versko-kulturnega opravili tudi pomembno narodnostno poslanstvo.

Posredniška vloga pri širitvi knjig Slovenske matice

Nekateri radgonski duhovniki v mestni župniji in pri sv. Petru so bili tudi člani Slovenske matice in njeni poverjeniki. Z njihovim posredovanjem so se v Matico včlanjevali tudi prekmurski duhovniki in drugi izobraženci in preko

njih so do leta 1879 prejeli Matičine knjige. Prekmurskih članov Matice še zdaleč ni bilo toliko kot v Mohorjevi družbi, uspeh radgonskih poverjenikov se kaže v številčnem razmerju med prekmurskimi in vsemi člani. Najbolj plodno je bilo desetletje 1869–1879, ko se je seznam prekmurskih članov, vpisanih v kategoriji »Poverjenik v Radgoni«, znatno razširil. Do leta 1872, ko je bil poverjenik za celotne Slovenske gorice (»Dekanija v Slovenskih goricah«) Dominik Čolnik, je imela Slovenska matica dva člana iz Prekmurja. Ko pa je leta 1872 Radgona dobila svojega poverjenika Jakoba Gomilška, kaplana v mestni župniji, je število članov v naslednjih letih opazno narastlo. Za Gomilškom je bil štiri leta poverjenik Jurij Čobelj, kaplan pri sv. Petru (1876–1879), takrat je število prekmurskih članov upadlo in leta 1879 ni bilo več nobenega. V letih 1882–1889 je bil poverjenik Anton Belšak, župnik pri sv. Petru, vendar je v času njegovega poverjeništv Matice za Prekmurje uvedla druge distribucijske poti; iz njenega *Letopisa* je razvidno, da so člane iz Prekmurja beležili v kategoriji »Ogerska«. V naslednjih letih so bili v povprečju trije. Gibanje števila prekmurskih članov Slovenske matice pod poverjeništvom radgonskih duhovnikov kaže razpredelnica 2.

Razpredelnica 2: Število prekmurskih članov Slovenske matice pod poverjeništvom radgonskih duhovnikov

Poverjenik	Leto	Prekmurski člani/ostali člani
Dominik Čolnik	1869	2//5
	1870	2//63
	1871	2//61
Jakob Gomilšak, kaplan v Rdg.	1872	
	1873	7//26
	1874	8//24
	1875	9//25
Jurij Čobelj, kaplan pri sv. Petru	1876	9//23
	1877	9//20
	1878	4//12
	1879	0//6
Anton Belšak, župnik pri sv. Petru	1882–1889	Nov način distribucije za Prekmurje

Verjetno je tudi okoliščina, da je narodni buditelj Dominik Čolnik prebival v nekoliko oddaljenem Benediktu v Slovenskih goricah, vplivala na to, da med prekmurskimi Slovenci ni mogel pridobiti toliko članov Slovenske matice kot njegovi radgonski nasledniki. Njihov uspeh pa hkrati kaže, kako pomemben je bil stični položaj Radgone na meji med »avstrijskimi« in »ogrskimi Slovenci«. Radgonski duhovniki so lažje vzpostavljali neposredne stike s prekmurskimi stanovskimi tovariši, saj so bolje poznali njihove narodnostne, jezikovno-kulturne in politične razmere. Zelo dobro sta npr. sodelovala radgonski naddekan Franc Pinterič in cankovski župnik Jožef Borovnjak. Leta 1902 je npr. Pinterič posredoval v stikih med Antonom Trstenjakom in Borovnjakom, tako da je na Cankovi prevzel Borovnjakovo gradivo ter ga nato iz Radgone poslal Trstenjaku. Šlo je za poročilo o prekmurskih piscih, ki ga je Pinterič v spremnem pismu dopolnil z lastnimi podatki o mlajši generaciji prekmurskih slovstvenih ustvarjalcev iz Ivanocyjevega kroga (I. Škafar 1972b: 239–240).

Posredniška vloga pri vzpostavljanju stikov s slovenskimi izobraženci

Slovenski izobraženci (publicisti, literarni zgodovinarji, bibliografi), ki so se želeli podrobneje seznani s prekmurskimi narodnostnimi in jezikovno-kulturnimi razmerami ter slovstvom, so poznali stike radgonskih in prekmurskih duhovnikov. Zato je Radgona postala njihovo izhodišče na poti do prekmurskih informatorjev, saj so v »župnišču od slovenskih duhovnikov dobili primerne napotke za srečanje s prekmurskimi duhovniki« (V. Škafar 2005: 178). Tako npr. so se – po kronološkem vrstnem redu – iz Radgone v Prekmurje podali: leta 1860 Božidar Raič in njegov spremljevalec Viktor Lipež, leta 1883 Anton Trstenjak, leta 1897 Karel Glaser, ki pa je v Radgoni zbolel in moral v bolnišnico v Gradcu, leta 1902 Franc Simonič in leta 1905 Janez Kalan (V. Škafar 2005: 178). V Prekmurje so prihajali tudi iz drugih smeri, npr. preko Veržeja (Kovačič leta 1893) ali Murskega Središča (Trstenjak leta 1903), ampak 'radgonska vrata' so bila najbolj široko odprta – tam je bil most čez Muro in tam je bil prehod meje zaradi stalnih dnevnih migracij madžarskim oblastem, takrat že zelo nenaklonjenim slovenstvu v Prekmurju, manj sumljiv.

Zaključek

Borovnjakova pesmarica kaže, da je Dajnko pustil nekaj slovstvenih sledi v prekmurskih cerkvenih pesmih, v povezovanju »ogrskih« in »avstrijskih Slovencev« pa je napravil simbolni korak, ko je z dialektalno sicer neustrezno

pritegnitvijo prekmurskega jezika v vzhodnoštajersko jezikovno območje nakazal sorodnost enih in drugih. Zelo konkretno povezovalno vlogo pa so imeli radgonski knjigarji (zlasti Weitzinger) in duhovniki. Knjigarji so z zalaganjem in tiskanjem prekmurskih knjig zagotavljali »ogrskim Slovencem« prepotrebno duhovno oskrbo v njihovem prekmurskem slovenskem jeziku, s posredovanjem teh knjig »avstrijskim Slovencem« pa so širili slovenski narodni horizont, tako da je Peter Kozler Slovensko krajino onstran Mure v letih 1848–1852 že vrisal v svoj *Zemljovid slovenske dežele in pokrajin* (izšel 1861). Duhovniki so s posredovanjem knjig Družbe sv. Mohorja in Slovenske matice krepili slovensko čutenje Prekmurcev, utrjevali njihovo slovensko etnično zavest v času, ko so jih ogrske oblasti razgllašale za neslovensko vendsko etnijo, ter spodbujali zблиževanje, ki je leta 1919 omogočilo združitev »ogrskih« in »avstrijskih Slovencev«.

Literatura

Matija AHACEL, 1855: *Koroške in štajerske pesmi. Enokoljko popravljene in na novo zložene*. Na svetlo dal Matija Ahacel, cesarsk. kraljev. učenik v celovskih viših šolah. Tretji natis pomnoženi. V Celovcu, natisnjene in na prodaj pri Janezu Leonu. 1852.

Karl Gottlob von ANTON, 1797: Nachricht von einem kleinen Slawischen Volke. *Allgemeiner litterarischer Anzeiger*. 2/81. 830–831.

Štefan BARBARIČ, 1966: Oris književnega razvoja severovzhodne Slovenije do sredine 19. stoletja. *Panonski zbornik*. Ur. Franc Zadavec et al. Murska Sobota: Pomurska založba. 72–103.

Jožef BOROVIJAK, 1858: *Borovnjakova pesmarica*. Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota. Rokopisna zbirka, Ro 3. Murska Sobota: Pokrajinska in študijska knjižnica Murska Sobota.

Niki BRUMEN, 1971: Knjigarne in papirnice v Pomurju. *Kronika* 19/2. 105–109.

Peter DAJNKO 1824: *Lehrbuch der windischen Sprache*. Grätz: Johann Andreas Kienreich.

Peter DAJNKO, 1826: *Sto cirkvenih ino drugih pobožnih pesmi med katoliškimi kristjani slovenskega naroda na Štajerskem*. Radgona: Alois Weitzinger.

Peter DAJNKO, 1856: *Jezus, Maria ino Jožef, Božji Angeli ino Svetniki, naši Varehi ino Pomočniki. Molitve ino pesmi za katoliške Kristjane vsakega stana*. Radgona: Johannes Weitzinger.

Johann TSCHINKOWITZ, 1927: Pränumeranten-Verzeichniss. *Darstellung des politischen Verhältnisses der verschiedenen Gattungen von Herrschaften zur Staatsverwaltung, zu ihren Beamten und Unterthanen in der K. K. Österreichischen Monarchie, mit besonderer Rücksicht auf die Provinzen Steyermark, Kärnthen und Krain*. Grätz: F. W. Damian und F. Sorge. I–IV.

V. G. GOTTFRIED, Emanuel PERNOLD, 1854: *Handels-und Gewerbe-Adressenbuch der österreichischen Monarchie*. Wien: Nieder-österreichischer Gewerbe-Verein.

- Andrea HABERL ZEMLJIČ, 2012: *Pustiti jezik v vasi*. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik. GT, 1854: Ein seltsames Jubiläum. *Grazer Tagblatt* 4/254 (15. september 1894). 5.
- Joseph Carl HOFRICHTER, 1842: *Die Privilegien der kaiserl. Königl. Landerfürstlichen Stadt Radkersburg in Untersteyer, nebst einer kurzgefassten Geschichte und Beschreibung dieser Stadt, ihrer Wertwürdigkeiten und Umgebungen*. Radkersburg: Alois Weitzinger.
- Marko JESENŠEK, 1998: Nekateri oblikoslovno-skladenjske značilnosti vzhodnoštajerskega knjižnega jezika. *Dajnkov zbornik. Referati s simpozija v Črešnjevcih* (Zora 3). Ur. Marko Jesenšek, Bernard Rajh. Maribor: Slavistično društvo Maribor. 93–110.
- Marko JESENŠEK, 2013: *Poglavja iz zgodovine prekmurskega knjižnega jezika* (Zora, 90). Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovenski jezik in književnost, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru.
- Franci JUST, 2008: Borovnjakova pesmarica. *Življenje in delo Jožefa Borovnjaka* (Zora, 55). Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru. 103–118.
- Leopold KASTNER, 1867: *Handels- und Gewerbe-Adressbuch der österreichischen Kaiserstaates*. Wien: Beck'sche Universitäts-Buchhandlung (Alfred Hölder).
- Leopold KASTNER, 1868: *Handels- und Gewerbe-Adressbuch der österreichischen Kaiserstaates*. Wien: BECK'sche Universitäts-Buchhandlung (Alfred Hölder)
- Leopold KASTNER, 1870: *Adressenbuch für Handel, Gewerbe und Actien-Gesellschaften der Oesterreichisch-ungarischen Monarchie*. Wien: BECK'sche Universitäts-Buchhandlung (Alfred Hölder).
- France KIDRIČ, 1925: Dajnko, Peter. *Slovenski biografski leksikon*, 1. zv. Abraham-Erberg. Ur. Izidor Cankar et al. Ljubljana: Zadrúžna gospodarska banka. 111–116.
- France KIDRIČ, 1931: *Dobrovsky in slovenski preporod njegove dobe*. Ljubljana: Univerzitetna tiskarna v Ljubljani.
- Jernej KOPITAR, 1810: Patriotische Phantasien eines Slaven. *Vaterländische Blätter* 3/9. 87–93.
- Fanika KRAJNC-VREČKO: Rokopisni molitvenik in pesmarica Jožefa Borovnjaka. *Življenje in delo Jožefa Borovnjaka* (Zora 55). Ur. Marko Jesenšek. Maribor: Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru. 119–132.
- Mathias MACHER, 1846: Verzeichniss der Herren Praenumeranten. *Handbuch der kaiserl. königl. Sanitaet-Gesetze und Verordnungen mit besonderen Beziehung auf die innerösterreichischen Provinzen*. Graz: Jakob Franz Dirnböck I–IV.
- Vilko NOVAK, 1976: *Izbor prekmurskega slovstva*. Ljubljana: Zadruga katoliških duhovnikov.
- Valentin OROŽEN, 1879: *Val. Orožnovi spisi. Zbral in priredil Mihael Lendovšek*. Celovec: Ignacij Orožen.
- Andrej PRAPROTNIK, 1856: *Pesmi, cerkvene in druge*. Zložil Andrej Praprotnik, učenik. Ljubljana: Jožef Rudolf Milic.

Bernard RAJH, 1998: Peter Dajnko kot posrednik vzhodnoštajerskega razsvetljenstva. *Dajnikov zbornik. Referati s simpozija v Črešnjevcih* (Zora 3). Ur. Marko Jesenšek, Bernard Rajh. Maribor: Slavistično društvo Maribor. 1–26.

Vanek ŠIFTAR, 1970: Madžarizacija in prekmurski tisk v začetku XX. stoletja. *Dialogi* 6. 205–212, 277–290.

Ivan ŠKAFAR, 1970a: Slovenska narodna zavest dr. Franca Ivanocyja in narodnostni pomen prekmurskega tiska v XX. stoletju. *Dialogi* 6. 463–479, 554–573.

Ivan ŠKAFAR, 1970b: Kovačičevi spomini na Prekmursko iz leta 1893. *Časopis za zgodovino in narodopisje, nova vrsta*. 6 (XLI)/2. 321–352.

Ivan ŠKAFAR 1972: Jožef Borovnjak in Anton Trstenjak. *Slavistična revija* 20/2. 237–244.

Vinko ŠKAFAR, 2005: Slovenski utrip v Radgoni v drugi polovici 18. in v 19. stoletju. *Zbornik soboškega muzeja* 8. Ur. Janez Balažic. Murska Sobota: Pokrajinski muzej Murska Sobota. 171–183.

Janko ŠLEBINGER, 1925: Borovnjak, Jožef (1826–1909). *Slovenski biografski leksikon*, 1. zv. *Abraham-Erberg*. Ur. Izidor Cankar et al. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka. 54.

Gustav SCHREINER, 1843: Liste der Herren und Frauen Subscribenten. *Grätz. Ein natur-historisch-statistisch-topographisches Gemälde dieser Stadt und ihrer Umgebungen*. Grätz: Verlag der F. Ferstl'schen Buchhandlung. 1–32.

Hermann SCHULZ, 1881: *Allgemeines Adressbuch für den deutschen Buchhandel, den Antiquar-, Kolportage-, Kunst-, Landkarten- und Musikalienhandel sowie verwandte Geschäftszweige*. Leipzig: Verlag von Otto Aug. Schulz.

Berenika ZEMANOVA URBANOVÁ, 2021: *Hrabě hraje divadlo. Leopold II. Lažanský z Bukové (1854–1891)*. https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/78742/ZemanovaUrbanovaB_Lazansky_ML_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Nina ZVER: Jezik pisca Gormerkanske knige. *Gormerkanska knjiga (1842–1882). Ein bäuerliches Wirtschaftsbuch aus Laafeld/Potrna / Kmečka gospodarska knjiga iz Potrne*. Ur. Karin Almasy in Susanne Weitlaner. Radkersburg: Kulturno društvo Člen 7 za avstrijsko Štajersko – Pavlova hiša, Muzej v stari orožarni Radgona, Pomurski muzej Murska Sobota, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, oddelek za slovanske jezike in književnosti. 95–135.

Zusammenfassung

DIE ROLLE VON RADGONA UND PETER DAJNKO BEI DER SPRACHLICH-KULTURELLEN VERBINDUNG DER „UNGARISCHEN“ UND „ÖSTERREICHISCHEN SLOWENEN“

Peter Dajnko erkannte die Verwandtschaft der oststeirischen Landesversion der slowenischen Sprache, die er in seiner Grammatik (1824) standardisierte, mit der prekmurischen Literatursprache von Mikloš Küzmič, welche er von den prekmurischen slowenischen Büchern des Verlegers Weitzinger kannte. Der Dialekt der österreichischen Slowenen an der rechten Murseite stand dem Dialekt der ungarischen Slowenen nahe, die in die damals wirtschaftlich und kulturell bedeutende Grenzstadt Radkersburg kamen. In der Einleitung zu seiner Grammatik bezeichnete Dajnko die Goričko-Sprache des nördlichen Prekmurje als oststeirischen

Dialekt, was fachlich nicht vertretbar ist, zeigt sich aber darin seine Wahrnehmung, dass auf beiden Seiten der Mur Slowenen leben und Slowenisch gesprochen wird. Obwohl z. B. im Borovnjaks handschriftlichen prekmurischen Gesangbuch *Popevke Cirkvene i Posszvetne*, in seinem Nachdruck der mit Kirchengedichten ergänzten Sammlung *Knige molitvene* (1864) und in Gesangbuch *Borovnjakova pesmarica* sich auch einige Spuren von Dajnkos Gedichte finden, nahm er bei der Verbindung von „ungarischen“ und „österreichischen Slowenen“ keine so bedeutende Rolle ein, wie seine priesterlichen Nachfolger in Radkersburg und radkersburgische Buchhändler (knjigarji). Die bedeutendsten Verleger waren der Buchbinder Alois Weitzinger und sein Sohn Johann Albert, die zwischen 1813 und 1898 mehr als vierzig katholische Bücher in der prekmurischen slowenischen Sprache für „ungarische Slowenen“ druckten. Sie verbreiteten diese auch unter den „österreichischen Slowenen“ und trugen damit zur Verbindung des slowenischen sprachlichen und geografischen Raumes auf beiden Seiten der Mur bei. In der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts spielten eine bedeutende Vermittlerrolle die nationalbewussten Priester in Radkersburg, auch Beauftragter des Hermagoras-Verlags und der Slovenska matica. Die Pfarrhäuser auf der rechten Seite der Mur versorgten die Bewohner von Prekmurje mit slowenischen Büchern, und durch das „Radkerburger-Tor“ kamen auf Vermittlung von Priestern nach Prekmurje slowenische Gebildete, um dortige sprachliche, nationale und kulturelle Gegebenheiten sowie die prekmurische Literatur zu studieren. Durch ihre vermittelnde und verbindende Tätigkeit trugen beide wesentlich zur sprachlichen, kulturellen und ethnischen Annäherung der „ungarischen“ und „österreichischen Slowenen“ bei.